

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**In het kielzog van moderne markten : handel en verkeer op de Rijn,
Waal en IJssel, c. 1360-1560**

Weststrate, J.A.

Citation

Weststrate, J. A. (2007, November 6). *In het kielzog van moderne markten : handel en verkeer op de Rijn, Waal en IJssel, c. 1360-1560*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/12416>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/12416>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

**IN HET KIELZOG VAN MODERNE MARKTEN.
HANDEL EN SCHEEPVAART OP DE RIJN, WAAL EN IJSSEL, C. 1360-1560.**

Proefschrift
ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof.mr. P.F. van der Heijden,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 6 november 2007
klokke 15.00 uur

door
Job Andries Weststrate

geboren te Amsterdam
in 1975

Promotiecommissie

Promotor: prof. dr. W.P. Blockmans

Referent: dr. C.M. Lesger (Universiteit van Amsterdam)

Overige leden: prof. dr. F.S. Gastra
prof. dr. J.A. Mol
dr. L.H.J. Sicking

IN HET KIELZOG VAN MODERNE MARKTEN.

HANDEL EN SCHEEPVAART OP DE RIJN, WAAL EN IJSSEL, C. 1360-1560

Inhoudsopgave	1
Woord vooraf	5

DEEL I: STEDELIJKE NETWERKEN IN DE OOST-NEDERLANDSE HANDEL

Inleiding	9
Hoofdstuk 1 Stedelijke netwerken	23
<i>1.1 De Nederlandse Hanzesteden voor 1400</i>	28
<i>1.2 De Nederlandse Hanzesteden na 1400</i>	32
<i>1.3 Positionering tussen Holland en Hanze rond 1440</i>	38
<i>1.4 Na 1441: verval van een netwerk?</i>	41

DEEL II: DE LATE VEERTIENDE EEUW

Hoofdstuk 2 De bronnen: tolsysteem en tollerbeheer	51
<i>2.1 De Gelderse landsheerlijke riviertollen</i>	53
<i>2.2 Tolsysteem?</i>	56
<i>2.3 Grenzen aan de bronnen</i>	60
Hoofdstuk 3 Handel en scheepvaart op de Gelderse rivieren, 1388-1399	67
<i>3.1 Stroomafwaarts</i>	67
3.1.1 Rijnwijn	68
3.1.2 Hout	78
3.1.3 Steen en kalk	86
3.1.4 IJzer, staal, en kolen	90

3.2 <i>Stroomopwaarts</i>	92
3.2.1 Haring en andere vis	92
3.2.2 Zout	99
3.2.3 Boter en kaas	105
3.3 <i>Beide richtingen: graan</i>	107
3.4 <i>Conclusie</i>	112

Hoofdstuk 4 Organisatie van de handel: koopman of schipper 115

4.1 <i>Koopman of schipper?</i>	115
4.2 <i>De afzetmarkten: hof en stad</i>	123

DEEL III: DE EERSTE HELFT VAN DE VIJFTIENDE EEUW

Hoofdstuk 5 Crisisjaren? De eerste helft van de vijftiende eeuw 131

5.1 <i>Tollenbeheer en kwantificatie</i>	132
5.2 <i>Lobith 1437-1439: stroomafwaarts</i>	136
5.2.1 Rijnwijn	140
5.2.2 Hout en steen	146
5.3 <i>Lobith 1437-1439: stroomopwaarts</i>	148
5.3.1 Haring en andere vis	148
5.3.2 Zout	151
5.4 <i>Beide richtingen: graan</i>	153
5.5 <i>Conclusie</i>	158

Hoofdstuk 6 Contact en conflict: de Deventer jaarmarkten en Holland, c. 1440-

1475	161
6.1 <i>Holland en Deventer</i>	163
6.2 <i>Conflict en embargo, 1444-1473</i>	166
6.3 <i>Zoektocht naar alternatieve jaarmarkten</i>	172
6.4 <i>Infrastructuur</i>	175

DEEL IV: DE ZESTIENDE EEUW: 1543-1557

Hoofdstuk 7 Tollenbeheer na 1543	185
<i>7.1 Het domeinbeheer van Gelre naar Habsburg</i>	<i>185</i>
<i>7.2 Intensievere controle van de rekeningen</i>	<i>193</i>
Hoofdstuk 8 Handel en scheepvaart op Habsburgse rivieren, 1543-1557	197
<i>8.1 Stroomopwaarts</i>	<i>201</i>
8.1.1 Rijnwijn	201
8.1.2 Hout	218
8.1.3 Steen en kalk	224
<i>8.2 Stroomopwaarts</i>	<i>229</i>
8.2.1 Haring en andere vis	230
8.2.2 Zout	242
8.2.3 Boter en kaas	247
<i>8.3 Beide richtingen: graan</i>	<i>249</i>
<i>8.4 Conclusie</i>	<i>261</i>
Hoofdstuk 9 Organisatie van handel en transport rond 1550	263
9.1 Rivierschepen in de zestiende eeuw	266
9.2 Schippers en kooplieden: specialisatie	271

DEEL V: CONCLUSIE

Goederen, instituties, netwerken	285
Bijlagen	301
Bronnen en literatuur	305

Lijst van tabellen	325
Lijst van kaarten en grafieken	345
Summary	346
Curriculum vitae	361

Woord vooraf

Wanneer ik bij het schrijven van dit woord vooraf net zo consciëntieus te werk zou gaan als een middeleeuwse tolschrijver in Lobith, zou ik van iedereen met wie ik ooit van gedachten heb gewisseld over de inhoud van mijn proefschrift heel nauwgezet naam en herkomst opschrijven, en waarschijnlijk ook nog de precieze hoeveelheid dank die ik de persoon in kwestie verschuldigd ben, in bedragen tot op de halve stuiver nauwkeurig. Dat gaat natuurlijk niet. Zoveel vrienden, familie en bekenden hebben de afgelopen jaren warme belangstelling getoond voor mijn onderzoek dat ik ze niet allen bij naam kan noemen. Ik ben hun allemaal oprecht dankbaar.

Ik schrijf hier de namen op van degenen die in verschillende fases van de totstandkoming van de dissertatie delen ervan kritisch hebben gelezen, mij nieuwe invalshoeken hebben getoond en mij hebben gestimuleerd op momenten dat ik zelf de relevantie van mijn onderzoek niet inzag. Een tolschrijver zou zo'n opsomming doorgaans in chronologische volgorde rangschikken, maar dat vraagt teveel van mijn geheugen. Toch begin ik bij het begin: ik bedank mijn collega's van de Opleiding Geschiedenis en dan vooral die van de sectie Middeleeuwse Geschiedenis. Zij zorgden voor een prettige en stimulerende werkomgeving en waren altijd bereid om te helpen met grotere en kleinere vragen die rezen gaandeweg mijn onderzoek. Buiten de sectie heb ik inspirerende gesprekken over pre-industriële economie gevoerd met Catia Antunes. Damian Pargas hielp me uitstekend bij het verwoorden van mijn conclusies in de Engelstalige samenvatting van dit proefschrift.

Zeer waardevol was ook mijn contact met collega's van de Rijksuniversiteit Groningen, op de eerste plaats dat met Jeroen Benders, de perfecte sparringpartner in discussies over Oost-Nederlandse historische kwesties. Remi van Schaik en Dick de Boer hebben de papers die ik voor diverse symposia en congressen schreef van buitengewoon nuttig commentaar voorzien en zo mede richting gegeven aan mijn onderzoek. Peter Stabel dank ik voor inzicht en goede raad en John Munro, Willem Koppers en Christian van Bochove voor het ter beschikking stellen en toelichten van een deel van hun respectievelijke gegevensverzamelingen over Brugse drankaccijnsen en Hollandse haringvangst.

Uiteraard had ik mijn onderzoek nooit kunnen uitvoeren zonder de hulp en inspanning van de medewerkers van het Gelders Archief in Arnhem, het Nationaal Archief te Den Haag en de stadsarchieven in Deventer, Zutphen, Nijmegen. Cruciaal was het moment waarop

IUAP-project mij als onderzoeker in zijn gelederen opnam. Daardoor kon ik mijn onderzoek af ronden en het is maar de vraag of dat anders was gelukt.

Mijn vrienden moet ik noemen, omdat zij soms belangstelling toonden voor mijn onderzoek maar gelukkig meestal liever naar het café wilden om andere zaken te bespreken. De voetballers van LSVV'70 dank ik voor het wijzen van de weg: op het veld en in de zaal zijn wij de afgelopen drie jaar al vier keer gepromoveerd. Apart dank ik Joost van Driel, met wie ik onschatbare gesprekken heb over onderzoek, het schrijven van een proefschrift en vele andere zaken.

Mijn ouders, Thijs en Rina, hebben mijn inspanningen op historisch terrein altijd vol liefde en interesse gevolgd en dat betekent meer voor me dan ik ze meestal toon. Thijs heeft bovendien de laatste versie van dit proefschrift in een indrukwekkend tempo en met een scherp oog geredigeerd. Mijn dank kon niet groter zijn.

Of toch wel. Niemand dank ik meer dan Alicia, omdat zij er altijd voor me is.